

Prof. Dr. Erinc YELDAN

Bilkent Üniversitesi

İktisat Bölümü

STRADİGMA: Şu anki ekonomik duruma baktığımızda ekonomik gidişatın olumlu yönde olduğu izlenimi var, dolar ve faizler geriliyor. Bu parlak tabloya bakarak AKP hükümetinin iktisat politikasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

E. YELDAN: Makroekonomik genel dengelere baktığımız vakit, Türkiye ekonomisinin çok hassas bir dönemden geçtiğini görüyoruz. Öbür taraftan, ne yazık ki medyanın çok ön plana çıkardığı sadece finansal göstergelere, finansal fiyatların seyrine, döviz kuru, faizler ve borsa endeksine baktığımız zaman önümüzde çok olumlu pembe bir tablo var. Bu ayırım reel sektörün makroekonomik dengeleri ve finansal sektörün çok kısa dönemli daha çok finansal akımlar üzerine olan fiyatların seyrini bir bütün olarak değerlendirmek gerekiyor.

AKP hükümetinin izlediği ve IMF programı dediğimiz IMF tarafından son üç sene içerisinde Türkiye'ye çizilen programın çok önemli bir ayağı var, bu da beklentiler. Türkiye'de şu anda kamu kesiminin çok yüksek açığı, borçluluk oranları üzerine çok sert tedbirler almaya dayandırılıyor ve bu tedbirlerin sonucunda güvenilir hükümet, doğru işler yapan hükümet, popülizm yapmayan hükümet gibi veya "governance" yani iyi yönetim içinde olan hükümet gibi, yapısal reformları başarmış olan hükümet uygulamaları çok somut bir makroekonomik hedef olarak kamu kesiminin faiz dışındaki bütçesinin milli gelire % 6,5'lik bir noktaya ulaşması hedefi etrafında bütünleşmiş durumdadır. Bu hedefe ulaşılması durumunda bu piyasa aktörleri tarafından güvenilir ve başarılı bir idare olacak böylece Türkiye'nin kırılabilirliğinden ve riskinden dolayı konulan risk primi düşürülecek, belirsizlikler azaldıkça Türkiye'deki faizler de uluslararası faiz düzeyine gerileyecek, faizler gerileyince yatırımlar ve tüketim canlanacak, ekonomi büyüme patikasına girecektir. Program bu mantık üzerine kuruludur. Programa baktığımız vakit kamu kesiminde muazzam derecede bir harcama daraltılması var, vergi reformu üzerine çok anlamlı bir adım yok, bunu hepimiz görüyoruz hatta tersine uygulamalar yapıldı sene başında. Bu vergi affı uygulaması Türkiye'deki bir vergi reformu beklentisini sürekli geciktiriyor. Fakat özellikle memur maaşlarında, kamunun sağlık, eğitim ve altyapı harcamalarındaki büyük oranlı daralmalarla şu anda milli gelire oranla % 5,5 ve % 6'ya yaklaşan bir faiz dışı fazla seyrediyor. Buradan sonrasını sorgulamaya başlıyoruz, yani bu programdaki, bu makroekonomik hedefteki başarı gerçekten piyasa aktörleri tarafından belirsizliğin azaltılması ve dolayısıyla faizlerin düşmesi ve borsa endeksinin canlanarak finansal coşkuyu beraberinde getiren bir unsur mu? Bu esnada Türkiye'nin şu anda içinde bulunduğu büyüme konjonktürünü bu mu açıklıyor, yoksa başka şeyler mi açıklıyor?

Türkiye'nin mevcut genel manzarasına baktığımız vakit, yılın ikinci çeyreğinde bir yavaşlama olmasına rağmen bir büyüme konjonktürü içinde olduğunu görüyoruz. Türkiye ekonomisinin birinci çeyrekte ve 2002 geneline baktığımız vakit, % 7'nin üzerinde bir büyüme gerçekleşti. Türkiye OECD içerisinde en hızlı büyümeyi yarattı. Bunun kaynağı nedir diye sormamız lazım. Şimdi bunun kaynağı üç tane öğeden geçiyor. Bunlardan bir tanesi döviz kurunun durumu, şu anda iktisadi olarak hiçbir iktisatçının bunu açıklayabileceğini zannetmiyorum. Hiçbir iktisadi değişkenle, hiçbir iktisadi modelle açıklanamayacak şekilde döviz kurunun nominal olarak sabit kaldığını görüyoruz. Türkiye'nin her ne kadar hızı azalsa da dünya standartlarının çok üstünde olan enflasyon hızına rağmen böyle bir parite farkını tamimiyle göz ardı edecek, hiçbir şekilde bu paritedeki enflasyon farkını izlemeyecek sabit bir nominal döviz kuruyla çalışması ancak ve ancak yurt dışından şu anda kaynağını bilemediğimiz büyük bir döviz arzıyla mümkün olabilirdi.

Bunun da ipuçlarını görüyoruz, ödemeler dengesinin net hata ve noksanında büyük bir şişkinlik var. Türkiye'de kaynağı belirsiz bir döviz girişi var. Bunu hükümetin başarılı bir iktisadi program uygulamasıyla, IMF programının başarıyla uygulanmasıyla ve IMF programının başarısıyla hiçbir alakası yok. Bu doğrudan doğruya kaynağı belli olmayan kayıt dışı büyük bir döviz girişinin var olmasıyla ilgilidir.

STRADİGMA: Peki hocam, gündeme baktığımızda ihracatçılarla Merkez Bankası arasında bir tartışma var görüyoruz, size göre bu bir krizin tetikleyicisi olabilir mi?

E. YELDAN: Şimdi konuyu biraz dağıtacağız ama bu soru çok önemli bir soru. Bütün uluslararası finansal reyting kuruluşları, finansal yatırımcılar krizin tetikleyicisi olarak bir takım göstergeleri takip ederler. Bunun en basiti cari işlemler açığının milli gelire oranıdır veya kısa vadeli dış borçların Merkez Bankası rezervlerine oranı gibi göstergelerdir ya da doğrudan doğruya ihracatın ithalatı karşılması gibi somut göstergelerdir. Şimdi cari işlemler açığı Türkiye'de çok tehlikeli bir şekilde hızla büyüyor. Tabi bu ödemeler dengesi madalyonun iki yüzü gibidir. Ödemeler dengesinde büyük bir sermaye girişi, sermaye akımlarında likid bir döviz girişi var ise o döviz girişi mal ve hizmet ithalatı olarak cari işlemlere eksi olarak yansımaktadır. Nitekim Türkiye'de de bu oluyor. Merkez Bankası 30 milyar doların üzerinde bir rezerv biriktirmesine rağmen cari işlemlerdeki açığın 2000 yılı krizi öncesini andırır biçimde yükseldiğini görüyoruz. Bütün bunlar olurken de ihracatın Türkiye'de % 30 arttığını görüyoruz. Bu da çok kuşkuyla karşıladığımız bir olay ve yine bunu açıklayabileceğimiz hiçbir olgu göremiyoruz. Gerek OECD ülkelerinde, gerekse Irak Savaşı'nın yarattığı genel olumsuz konjüktüre rağmen, dünya ticaretinde bir daralmaya rağmen Türkiye'nin hele hele Türk Lirasının böyle aşırı değerlendiği, döviz kurunun cazip olmaktan çıktığı bir noktada ihracatının bütün bu olumsuz koşullara rağmen artırılabilmesi gene 1980'lerin hayali ihracat uygulamalarını, biraz bu ihracatın kaynağının nereden geldiğinin sorulmasını gerektiriyor. Fakat ben çok olumlu bir tabloya böyle tuz biber eklemek istemiyorum ama bu olumlu tablonun nereden kaynaklandığını sormak gerekiyor. Bunun iktisadi bir açıklamasının olmadığını söylemek istiyorum veya bu olumlu tablonun yaratılmasındaki en önemli etkenlerden biri olan bu döviz kurunun ucuz olması olgusunun IMF programı uygulayıcıları ve AKP hükümeti açısından muazzam bir şans olduğunu düşünüyorum. Bu şans nasıl yaratıldı bilemiyoruz, belki bu durum kendiliğinden oluştu, bilemiyoruz. Kayıt dışı bir meblağ üzerine bir takım senaryolar kurmak niyetinde değilim, fakat ısrarla vurgulamak istediğim nokta Türkiye'nin şu anda içinde bulunduğu finansal coşku ortamıyla büyüme ortamının uygulanan programın başarısıyla yani söyleşimizin başında belirttiğim kurguyla bir alakası yok. Bu tamamıyla bir şans eseri döviz kurunun bu kadar ucuz olmasından ve nominal olarak sabitmiş izlenimi yaratmasından kaynaklanıyor. Neredeyse 18 aydır Türkiye'nin 1989'dan beri, sermaye hareketinin serbestleşmesinden bu yana geçtiği tarihçe içerisinde Türk lirası en değerli kurda, en ucuz konumunda seyrediyor. Bunun da programla bir alakası yok, programın böyle bir hedefi yok çünkü. Program döviz kuru esnektir diyor ve bunun üzerinde hiçbir şey yapmıyor. Şimdi bu işin birinci yönü. Tabi döviz kuru bu kadar ucuz olunca ithalat malları, ithalat girdileri çok ucuz oluyor. İthalat girdilerinin ucuzlamasından kaynaklanan fiyatlar üzerindeki baskının çözülmesi var ve dolayısıyla ithal girdisini yoğun olarak kullanan bütün sektörler özellikle sanayi sektöründeki fiyatlar hızla geriliyor. Aynı şeyi örneğin hizmetler sektörü ve tarım sektörü fiyatları için söyleyemiyoruz. Dolayısıyla kurun ucuz seyretmesinin enflasyonun da hızla aşağıya çekmesine çok büyük bir faydası var. Fiyatların ucuzlamasıyla beraber kamunun kendi harcamalarını çevirmesi olayı artıyor, faizlerde de aşağıya doğru bir düşüş sergileniyor. Şimdi ithal girdi maliyetlerinin ucuzlamasına ek olarak Türkiye'de 2001 krizinden bu yana reel ücretlerin % 11 ile % 15 arasında aşındığını görüyoruz. İşçi ücretlerinde muazzam bir daralma var. Girdi maliyetlerindeki ucuzlama elbette

ki üretimi kamçılıyor. İşsizliğin artmasıyla beraber ücret maliyetlerindeki bu gerileme, ithal malların fiyatlarındaki girdilerdeki gerileme ile beraber özellikle sanayi üreticisine ithal malı kullanan ve emek yoğun sektörler tekstil gibi, inşaat sektörü gibi, çimento, seramik gibi, otomotiv sanayiinde ithal girdilerin çok yoğun olduğunu düşünürseniz bu gibi sektörlerde büyük bir girdi maliyeti ucuzlamasına sebep oluyor, bu da tabii üreticiye üretim yapma konusunda çok önemli bir sinyal veriyor. O yüzden ben bu sektörlerdeki son bir buçuk senedeki bu hızlı büyümenin ardında işçi ücretleri maliyetlerindeki bu gerilemeyi görüyorum. Bu yine programla alakası olmayan bir unsur.

Şimdi sorun şu, bu büyüme nereye gidiyor? Büyümenin kaynaklarına baktığınız vakit, yani iktisada giriş ders kitaplarında okuttuğumuz yani milli gelirin harcamalar yönünden kompozisyona baktığınız vakit, özel ve kamu tüketimi, özel ve kamu yatırımı artı ihracat eksi ithalat olarak verilir. Şimdi bu yatırımlar arasında bir de stok yatırımları diye bir kavram var. Yani sadece sabit sermaye yatırımı yapmazsınız veya aşınmış olan sermayenizi bertaraf etmek gibi bir de ürettiğiniz malı piyasalarda satamıyorsanız onu stoklarda biriktirirsiniz. Bu "yatırım" olur ama tabii bizim anladığımız anlamda bir yatırım değildir bu.

TABLolar:

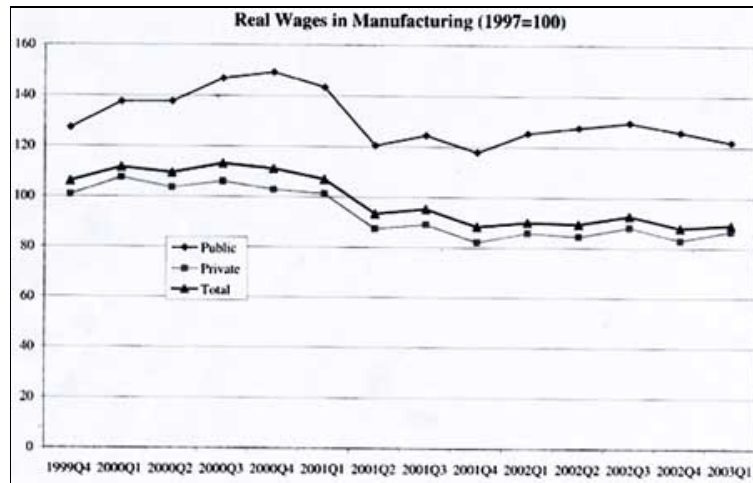
GSMH Harcamalar yönünden	2001-Q1	2001-Q2	2001-Q3	2001-Q4	2002-Q1	2002-Q2	2002-Q3	2002-Q4	2003-Q1
Özel Nihai Tüketim	17,474	16,928	22,112	16,841	17152.7	17471.4	22668	17554.6	18268.9
Devletin Nihai Tüketimi	1.719	2,278	2,201	3,233	1756.8	2337.7	2465.7	3379.4	1704.5
Sabit Sermaye Yatırımları	5,473	5,944	6,019	5,347	3,899	5,806	6,372	6,535	4,263
Özel	4,566	4,407	4,309	2,768	3156.4	4222.8	4151.5	3370.4	3801.1
Devlet	907	1,537	1,710	2,579	742.4	1583.2	2220.4	3164.5	462
Stok Değişmeleri	-260	-858	-121	-461	1355.8	2305.5	1175.3	1170.5	2738.1
İhracat	9,023	10,769	11,636	10,670	9960.6	11306.2	13477.2	11978.5	11406.8
İthalat	-9,331	-9,037	-8,771	-8,562	-9524.4	-10874.3	-10459.6	-10455.4	-11800.7
GSYİH	24,098	26,024	33,077	27,069	24600.3	28352.2	-35698.3	30162.6	26580.6
Check GSYİH	24,098	26,024	33,076	27,069	24,600	28,353	35,699	30,163	26,581
istatiki hata	-1347.2	-587.8	2110.4	-556.9	-1374.8	-641.8	2277.1	-634.4	-1480.7
Düzeltilmiş GSYİH	22750.6	25435.8	35186.9	26512	23225.5	27710.5	37975.4	29528.1	25099.9

GSMH Harcamalar yönünden	2002-Q1 2001-Q1	2002-Q2 2001-Q2	2002-Q3 2001-Q3	2002-Q4 2001-Q4	2003-Q1 2002-Q1	2002-2001	GSYİH'ya katkılar 2002 (%)	GSYİH'ya katkılar 2003Q1 (%)
Özel Nihai Tüketim	-321	543	556	713	1,116	1,491	17.4	56.4
Devletin Nihai Tüketimi	38	60	265	146	-52	509	6.0	-2.6
Sabit Sermaye Yatırımları	-1,574	-138	353	1,188	364	-171	-2.0	18.4
Özel	-1,410	-184	-157	602	645	-1,149	-13.4	32.6
Devlet	-165	46	510	586	-280	978	11.4	-14.2
Stok Değişmeleri	1,616	3,163	1,296	1,631	1,382	7,706	90.2	69.8

İhracat	938	537	1,842	1,309	1,446	4,626	54,1	73,0
İthalat	-194	-1,837	-1,689	-1,894	-2,276	-5,614	-65,7	-114,9
GSYİH	503	2,329	2,622	3,094	1,980	8,547	100,0	100,0

GSMH Harcamalar yönünden	Büyüme oranları, bir önceki çeyrek döneme göre						
Özel Nihai Tüketim	-0.031	0.306	-0.238	0.018	0.019	0.297	-0.226
Devletin Nihai Tüketimi	0.325	-0.034	0.469	-0.457	0.331	0.055	0.371
Sabit Sermaye Yatırımları	0.086	0.013	-0.112	-0.271	0.489	0.097	0.026
Özel	-0.035	-0.022	-0.358	0.140	0.338	-0.017	-0.188
Devlet	0.694	0.113	0.508	-0.712	1.133	0.402	0.425
Stok Değişimleri	2.298	-0.860	2.822	-3.944	0.700	-0.490	-0.004
İhracat	0.194	0.080	-0.083	-0.066	0.135	0.192	-0.111
İthalat	-0.031	-0.029	-0.024	0.112	0.142	-0.038	0.000
GSYİH	0.080	0.271	-0.182	#ref!	#ref!	#ref!	#ref!

GSMH Harcamalar yönünden	Büyüme oranları bir önceki yılın eş dönemine göre				Büyüme oranı, 2002 - 2001
Özel Nihai Tüketim	-1.8	3.2	2.5	4.2	2.0
Devletin Nihai Tüketimi	2.2	2.6	12.0	4.5	5.4
Sabit Sermaye Yatırımları	-28.8	-2.3	5.9	22.2	-0.8
Özel	-30.9	-4.2	-3.7	21.8	-7.2
Devlet	-18.1	3.0	29.8	22.7	14.5
Stok Değişimleri	621.3	368.8	1075.4	354.2	453.6
İhracat	10.4	5.0	15.8	12.3	11.0
İthalat	2.1	20.3	19.3	22.1	15.7
GSYİH	#ref!	#ref!	#ref!	#ref!	#ref!

Bu tabloda son çeyrek rakamları yok ama orada da aynı gidiş devam ediyor. Toplam milli gelirin % 10'u kadar bir bölümün artık stoklarda biriktiğini hesaplıyoruz veya artış hızı olarak baktığınız vakit, 2002 yılındaki milli gelirdeki toplam örneğin 100 puanlık artışın 80 puanının, yani artış hızı anlamında, stoklardaki artıştan geldiğini ya da orantıya vurursanız bu % 7'lik büyüme hızının % 5.5, % 6'sının stoklardaki artış hızından kaynaklandığını görüyoruz. Bunun üzerine bir de ihracatı koyuyorsunuz, ithalat rakamları da milli gelir muhasebesine eksi olarak girer biliyorsunuz. O da ihracattaki ve stoklardaki artışı eksi olarak girdiği için bertaraf ediyor, sabit sermaye yatırımlarında gerileme ve durgunluk devam ediyor. Tüketim harcamalarında da 2003'ün ilk çeyreğinde bir saman alevi gibi görülen artışın bu çeyrekte durduğunu görüyorsunuz. 2002 rakamı da tüketim harcamalarının sadece % 2.2 arttığını göstermiş, yani tüketimde de bir yavaşlama var. Dolayısıyla bir araya koyduğunuzda vakit zaten ülkenin resmi ortaya çıkıyor. Ücret ve maaşların gerilediği, işsizliğin arttığı bir ortamda özel tüketim talebinde çok yüksek bir artış zaten bekleyemezsiniz. Böyle bir savaş konjektürünün olduğu, reel faizlerdeki düşmeye rağmen hâlâ yüksek reel faiz ortamının hüküm sürdüğü bir ortamda yüksek oranlı sabit sermaye yatırımları zaten özel sektörden bekleyemezsiniz. Geriye ihracat ve stok değişimleri kalıyor. Üretimde de girdi maliyetlerinin düşmesinden dolayı bir üretim artışı söz konusuysa, bu ancak ve ancak üretilir fakat satılamaz. Türkiye'de zaten bu görülüyor veya bir takım ihracat pazarlarını ne pahasına olursa olsun zorlarsınız ve yurtdışına satarsınız. Yani Türkiye'de yurtiçinde tüketimin daraldığı, ihracat pazarlarının sonuna dek kullanıldığı ve stoklarda birikim olan bir üretim süreci olduğunu görüyorsunuz. Geçenlerde gazeteci bir arkadaşla konuşurken, bunu uluslararası ticaret literatüründe geçen bir kavram olduğunu ve yoksullaştırıcı büyüme olarak nitelendirdi. Türk halkı, orta sınıflar giderek çözülüyor. Türk halkı yoksullaşıyor, işsizliği artıyor, kamu hizmetlerinin daralmasından dolayı ucuz sağlık hizmetlerine ulaşamıyor, ucuz eğitim hizmetlerine ulaşamıyor. Bütün devlet okulları zorunlu yardımlar altında velilerden yardım talep ediyorlar, belli rantları talep ediyorlar, sağlık hizmetleri aksamış durumda. Bütün bunlarla beraber Türk halkının geçim düzeyi düşüyor ama rakamlara baktığınız vakit enflasyon düşüyor, döviz kuru cazip, finansal sistem coşku halinde, ekonomi büyüyor. Bu tabloyu tek şekilde adlandırabiliriz, Türkiye'de yoksullaştırıcı bir büyüme var.

STRADİGMA: Mevcut uluslararası ekonomik dengelerdeki ABD hegemonyasını ve Türk–Amerikan ilişkileri göz önünde bulundurarak Türkiye ekonomisinin IMF kontrolü olmadan sağlıklı bir yolda ilerleyebilecek yeterlilikte olduğunu düşünüyor musunuz?

E. YELDAN: IMF programının Türkiye'deki uygulama sonuçlarına baktığınız vakit muazzam oranda, milli gelirin % 6.5'ini gerektirecek kadar bir faiz dışı fazla vermek için kamu hizmetlerinin tamamıyla durdurulduğunu görüyorsunuz. Bu durum bu sene veya önümüzdeki sene veya geçmişteki bir iki seneye sınırlı bir olgu değil ve bu durum 2006'ya kadar böyle devam edecek. 2004'te her ne kadar AKP hükümeti biraz kendi seçmenine göz kırpmak için IMF programından çıkabiliriz gibi mesajlar verse de piyasa bunu dikkate almayacak, AKP tekrar hizaya gelip 2006'ya kadar ve hatta büyük olasılıkla bunun devamında da bu programı uygulamaya devam edecek.

IMF programından çıkmak ne demektir? Hep yanlış anlaşılıyor, yani bu IMF programından hemen çıkmak, çıkalım, çıkarsak ne olur derken Türkiye ithalatını yasaklasın, gümrük duvarlarını yükseltsin, sermaye akımlarını yasaklasın, Türk lirası convertable bir para olmaktan çıksın, döviz bulunduran cezalandırılsın, tekrardan eskisi gibi çit sistemine geri dönelim, işte partiler kendi yandaşlarına istediği gibi istihdam yaratsın, bu yolla işsizliği azaltalım, kırsal kesime büyük taban destek fiyatları verelim. Böyle bir felaket senaryosu hemen gündeme getiriliyor. Aslında bu abartılı ve bir yerde şantaj kokan bir tablo. IMF programından çıkmakla benim anladığım şunlardır: Birincisi, Merkez Bankası'nın

bağımsızlığı. Fakat bu Merkez Bankası bağımsızlığı istediğim şeyi yaparım, fakat ekonomi hazinesi, reel sektörü, ihracatçısı, işsizi hiçbir şekilde derdim değildir, ben sadece ve sadece fiyat istikrarı ile ilgilenirim şeklinde olmaz. Türkiye gibi az gelişmiş bir ülkede böyle bir Merkez Bankacılığı sistemi olmaz, bu Amerika'da bile olmaz. Böyle sadece ve sadece teknisyenlerden kurulu, objektif fonksiyonu maksimize edecek bir Merkez Bankacılığı ancak hayal dünyasında olur. Gerçek Merkez Bankacılığı ekonominin hem reel, hem finansal sektörleri arasındaki dengeyi gözeten, ekonominin işsizlik, büyüme, ihracat, dış ticaret dengesi gibi hedeflerini gözeten ve bu arada fiyat istikrarını elbette ön plana çıkartan bir yapıda olmalıdır, fakat bunu yaparken ekonominin diğer sektörlerine tamamiyle kapıları kapamış, çalışmayan, sadece ve sadece fiyat istikrarından başka hiçbir şey düşünmeyen, teknisyenlerden kurulu bir Merkez Bankacılığı olmaz, Türkiye böyle bir yükü kaldıramaz. Aslında hiçbir ülke kaldıramaz ama az gelişmiş bir ülke olarak yeni istihdam sahaları açmaya ihtiyacı olan, ekonomisini büyültmeye ihtiyacı olan bir ekonominin faiz, döviz kuru gibi fiyatlara bu kadar ilgisiz kalması düşünülemez.. Dolayısıyla Merkez Bankasının fiyat istikrarı yanında veya fiyat istikrarı yerine örneğin istihdamı maksimize edecek, işsizliği azaltacak, örneğin ihracatı arttıracak, serbest sermaye yatırımlarını arttıracak bir objektif fonksiyon öngörülebilir. Bu da Hazine, Maliye Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı yani yatırımların yönlendiricisi olacak kurumlarla işbirliği içinde olabilir. Bu Türkiye'nin üzerindeki sadece ve sadece daraltıcı politikaları düşünen Merkez Bankası yerine, genişleyici maliye ve para politikalarını düşünebilen bir Merkez Bankacılığını gerektirebilir. IMF programından çıkmaktan birinci anladığım budur.

İkincisi ise, Türkiye'de döviz kuru tamamiyle piyasaya bırakılmış bir manzara içerisinde şu anda. Piyasa dediğimiz ise, Türkiye'nin bütün bankacılık kesimi, Avrupa'nın orta boyutlu bir bankası kadar aktiflemeye sahip, finansal olarak sığ, iyi denetlenmemiş. Yani gün geçmiyor ki yeni bir bankacılık kriziyle, çalkantısıyla, polis vakasıyla sarsılmasın, zaten İmar Bankası örneği de ortada. Her ne kadar siz kağıt üzerinde bir Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu–BDDK kurduysanız da, bir Rekabet Kurulunuz, Sermaye Piyasası Kurulunuz varsa da, iyi yönetim denilen bu modelin kurumlar ve kurullarını kağıt üzerinde kursanız da, Türkiye gibi az gelişmiş kapitalizmin belli reel gerçekleri var. Bu gerçekler size, Türkiye gibi az gelişmiş ülkelerde kapitalizm hala bir rant ekonomisi olarak, iktisat dışı bir takım siyasi manevralarla rantın yaratıldığı bir ekonomi manzarası veriyor. Dolayısıyla finansal sistemi bu kadar sığ, manipülasyonlara bu kadar açık bir ekonomide, döviz kuru gibi çok önemli bir fiyatın doğrudan doğruya piyasaya terk edilmesi böylesine güvensizlik ve belirsizlik ortamını körükleyen bir manzara haline getiriyor. Bu yüzden daha evvel de sorduğunuz soru, bu bir krizin tetikleyicisi bir haber midir diye, Türkiye'de yaşanan her şey iyi gidiyor gibi gözüküyor fakat niye iyi gidiyor sorusunu sorduğumuz vakit kaynağını göremiyoruz.

İktisatçıların içinde bulunduğumuz durumu açıklayamamasının nedeni de şu: elimizde veri yok. Bunlar kayıt dışında olan ve bizim sadece tahmin edebildiğimiz etkenlerden kaynaklanıyor. Ama elimizde bir rakam olmadan bunu masanın üzerine koyup da telaffuz etmenin bir anlamı yok. Ama Türkiye gibi ülkeler büyük finansal şirketlerin, çokuluslu şirketlerin, büyük bankaların, Washington'da New York'ta merkezi olan büyük finansal rating kuruluşlarının aldıkları anlık spekülâtif kararlardan bir yerde domino taşı gibi etkileniyorlar ve finansal piyasa da sığ olduğu için çok düşük oranlı bir takım fiyat hareketleri bile birden bire bir sürü içgüdüsel içerisinde bir kartopu gibi birbirini etkiliyor ve çok büyük meblağlarda hareketlere yol açıyor. Bunları öngöremediğimiz için ve bu tür büyük spekülâtif hareketlere açık bir ekonominin piyasa koşullarının nereye gideceğini bilemediğimiz için her dakika tetikte bekliyoruz. Türkiye'nin gerçek anlamda büyümesi son 1.5 senedeki büyümesi ve döviz kurundaki bu düşüş gerçekten istihdamın arttığı, üretimin arttığı ve bunun üretimin iç talebi de canlandıracak şekilde olduğu ve bu yüzden sabit sermaye yatırımlarının da arttığı bir ortamda cereyan etseydi biz de derdik ki Türkiye'de bu tür sinyaller altında ekonomi genişliyor, yeni iş

sahaları açılıyor, çalışanlar da kazanıyor, memur maaşları yükseliyor böylece alım gücü yükseliyor bu da üretimi talep olarak besliyor. Türkiye'deki üretim patlamasının talep ayağı yok. O yüzden diyoruz ki bunun AKP hükümetiyle veya IMF programının başarısıyla alakası yok. Çünkü AKP hükümetinin izlediği IMF programının kurgusu dediğimiz gibi faizlerin finansal yatırımcılar tarafından güvenilir bir hükümet olması neticesinde düşmesi, yeni iş sahaları açması ve yatırımın canlanması, tüketime üzerine kurulu. Türkiye'de ise böyle bir üretim yok ve spekülasyon kaynaklı bir büyüme var.

IMF programının döviz kuru ayağına tekrar geri dönersek, Türkiye'de 1990'ların başındaki olduğu gibi Merkez Bankasının daha aktif olarak rol aldığı, döviz kuruna gereğinde müdahale ettiği fakat bunu sadece daraltıcı para politikaları ile değil gerektiğinde genişleyici para politikaları ile de müdahale ettiği, döviz kurunu gerektiğinde yukarıya çekebildiği daha az esnek, daha fazla müdahaleli bir döviz kurunu düşünebilir. Bunu yapmak için, mutlaka ve mutlaka kısa vadeli sermaye hareketleri üzerinde kontrol getirilmeli, spekülasyon finansal akımlar mutlaka caydırılmalıdır. Ama böyle olursa Türkiye'de belki yurtdışından daha az sermaye girişi olur.

STRADİGMA: Evet hocam, sürekli vurgu yaptığımız Türkiye'ye yabancı sermaye girişi konusuna değinebilir misiniz?

E. YELDAN: Sermaye hareketlerinin biçimine baktığımız vakit bunların portföy yatırımları ve bankacılık kesiminin mal ve hizmet ticaretini değil, doğrudan doğruya finansal hedeflerini yerine getirmek için sürdürdüğü yurtdışına sermaye hareketleri var. Kısa vadeli finansal sermaye hareketlerinin caydırılması ve hatta yasaklanması uygun olur. Bu nasıl olur? Belli bir vadenin altındaki sermaye hareketlerine çok yüksek oranda vergi koyarsınız, belli bir vadeden daha uzun vadede gelecek olan sermaye hareketlerini bilakis cazip hale getirirsiniz, bunlara teşvik verirsiniz. Bu şekilde Türkiye'ye gelecek olan sermaye hareketlerinin mümkün olduğunca finansal spekülasyon unsurlardan arındırılmış, daha çok mal ve hizmet ticaretini finanse edici veya doğrudan doğruya sabit sermaye yatırımlarını yöneltici olmasını sağlayabilirsiniz. Piyasayı bu kadar teslim alacak bir finansal yapınız varsa, bir yandan reel faizler % 25, % 30'lar düzeyinde gelecek, öbür taraftan piyasaya bırakılmış olan döviz kuru sabit olacak ve Türkiye gene her 1 dolara neredeyse 25 cent, 30 cent bir faiz ödeyecek ve bu kan kaybı senelerce devam edecek, bunun getirdiği kaynağı da kamu kesimindeki muazzam bir faiz dışı fazla hedefi finanse edeceksiniz, bu durum Türkiye'de halkın yoksullaştırılmasından başka bir şey değildir. O yüzden Merkez Bankası'nın daha aktif bir para politikası izleyebilmesinin ve Türkiye'deki bu yurtdışı finansal sisteme olan kan kaybının önüne geçilmesi için kısa vadeli finansal sermaye hareketlerinin mutlaka caydırılması ya da yasaklanması lazımdır. Çok ilginçtir, artık IMF kendi yayınlarında bile sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesiyle büyüme arasında hiçbir ilişki kurulmadığını, teorinin bu öngörüsünün gerçek hayatta yerine getirilmediğini tartışmaktadır. IMF programından çıkmanın bir diğer unsuru da budur.

Üçüncü olarak, kamu maliyesi ayağı gelmektedir. Türkiye bu % 6,5'luk faiz dışı fazla hedefini kaldıramaz. Bu yoksulluk iktidarda olan her partinin bir sonraki seçim döneminde iktidardan uzaklaşmasına sebep olur ve böyle bir manzara Türkiye'de demokrasinin sonu olacaktır. Türkiye halkına sabit, ucuz ve kaliteli hizmet sunmak, kırsal kesimi, köylüyü, çiftçiyi piyasanın şoklarına karşı koruyucu bir fiyatlama vermek popülizm değildir, bunlar kamu hizmetidir. Türkiye'de kaliteli ve ucuz kamu hizmeti sunmak ile oy avcılığı yapmak birbirine karıştırılıyor ve kamunun yaptığı her türlü hizmet harcaması popülizm diye bertaraf ediliyor. Bu da IMF programından nemalanan bir takım finansal kesimin uyguladığı bir şantajdır diye düşünüyorum. Türkiye hemen kalıcı bir vergi reformu yapmalı, vergi aflarının

önüne geçilip sermaye kesimleri üzerine vergi yükünü artıracak bir vergi reformu yapmalıdır. Oradan elde edilen kaynaklarla da faiz dışı fazla hedefi daha aşağıya çekilebilir. Kaynağı olmadan faiz dışı fazlanın aşağı çekilmesinin elbette ki Türkiye'de ki bu kırılğan makroekonomik dengeleri sarsıcı öğeleri olacaktır. IMF programından çıkışın unsurları bunlardır ve öyle zannediyorum ki bunlar Türkiye ekonomisinin gerçek yapısını hiçbir iktisatçının, sosyal bilimcinin, aydınının bu gerçek dışıdır veya bunlar uygulanamaz diyebileceği olgulardır, hatta IMF'nin kendisi bile böyle bir programa karşı çıkmayacaktır.

2000'den beri uygulanan IMF programı 2001'den sonra başka bir hedefler bütünü altında uygulanmaya başlanmıştır. Programın Türkiye'deki sonuçlarına baktığımız zaman, Türkiye'de kısa vadeli dış borçlar 2001'in ilk çeyreği itibariyle yaklaşık 28 milyar dolar, şu anda ise kısa vadeli dış borçlar, hele de bankacılık kesiminin kısa vadeli dış borçlarının 11-12 milyar dolara çekildiğini görüyorsunuz. Yani Türkiye'nin vadesi, borcu gelmiş kısa vadeli dış borçları ödemiş, ödettirmiş, fakat toplam borç stokuna baktığımızda 110 milyar dolardan şu anda 130 milyar dolara yaklaştığını görüyorsunuz. Bu kaynaklar nereden geldi, IMF programının kredileri ile geldi veya ihracat artışlarımızın birden bire nakite çevrilmesi ile geldi. Bir başka deyişle, Türkiye bu programla dış borçlarını ödüyor ama dış borçlarını daha da fazla dış borçlanarak ödüyor.

STRADİGMA: Hocam, son olarak Amerika'nın bütçe açığı 400 milyar dolara ulaştı ve bu arada ticaret açığı da artıyor, bu durumun küresel ekonomik politikalara olan etkilerini değerlendirebilir misiniz?

E. YELDAN: ABD Clinton yönetimi altında bütçede geçmiş olduğu fazladan birden bire 300 küsur milyar dolarlık bir açığa sahip oldu. Bu bütçe açığının ABD'de birikimli olarak yaklaşık 1 trilyon dolara kadar yükseleceği tahmin ediliyor, hatta IMF'nin ABD Hazine Dairesini bu konuda uyardığı söyleniyor. ABD böyle bir harcama çılgınlığını nasıl finanse ediyor? ABD'nin tasarruf oranlarına baktığımız vakit hane halklarının tasarruflarının negatif olduğunu görüyorsunuz. ABD artık tasarruf yapmayan, harcamalarını doğrudan doğruya içeriden ve dışarıdan borçlanarak yapan bir ekonomi halinde. Sadece Çin Amerika'ya yaklaşık 290 milyar dolarlık bir sermaye akımı gönderiyor. Amerika'nın cari işlemler açığı 400 milyar dolara ulaşmış durumda. Yani ABD hem ticaret açığı veriyor ve doların güvenilir bir para birimi olması itibariyle de bütün dünyadan finansal kaynakları sünger gibi emiyor. Böyle bir gidişatta bir noktada uluslararası finansal çevrelerdeki bir kırılğanlık, bütün dünyada bir likidite daralmasının ve dolara karşı olan bir güvensizlik, büyük bir spekülatif atak ve çok büyük bir finansal krizin başlangıcı olabilir. Böyle bir krizin olmasının ötesinde Amerika'nın bütün dünya finans piyasalarından bir sünger gibi finansal kaynakları kendi ülkesine çekmesi dünyada da faiz hadlerinin yükselmesine yol açacaktır. Bu da Türkiye gibi borçlu ülkeler için çok kötü bir haber olacaktır.

Aslında kriz habercisi veya kötü haber veren birisi gibi olmak hiç istemiyorum. Ama Türkiye'de bugünkü olumlu havanın ve büyümenin ardında yatan reel etkenlere baktığımız vakit bunların kaynağını göremiyoruz ve bunların reel bir nedeni olmadığını görüyoruz. Nasıl Türkiye 2000'de sabit döviz kuru altında oluk oluk yurtdışından gelen sıcak parayla böyle bir yapay büyüme yaşadı, nasıl 1990-1993 arasında bir "Lale Devri" yaşadık, ücretler arttı, taban fiyatlar yükseldi, döviz kurunun son derece ucuz olduğu bir ortamdı. Türkiye bu tür büyüme evrelerini reel tasarruflar, yatırımlar üzerinden kurduramadığı sürece yakın tarih bize gösteriyor ki bu gidiş hiç de iyi değil. Bu noktada gerçekçi olmak ve bu gidişi sürekli olarak değerlendirmek gerekiyor.

STRADİGMA: Eriş Hocam çok teşekkür ederiz.

E. YELDAN: Ben teşekkür ederim.

www.stradigma.com

aylık strateji ve analiz e-dergisi

STRADIGMA.com bir **FORSNET** e-yayıdır